

זכרונות
הרב מואיז נבון

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף לד עמוד ב

אמר רבה, אמר הקדוש ברוך הוא: אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיבא לפני זכרוניכם לטובה, ובמה - בשופר.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כט עמוד א

הני תשע [ברכות מוסף] דראש השנה כנגד מי? אמר רבי יצחק דמן קרטיגנין: כנגד תשעה אזכרות [שם השם] שאמרה חנה בתפלתה, דאמר מר: בראש השנה נפקדה שרה רחל ורחנה.

משנה מסכת ראש השנה פרק ד משנה ו

אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות...

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף לב עמוד א

גמרא. הני עשרה מלכיות כנגד מי? ... רבי יוחנן אמר: כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. ...

R. Soloveitchik, Halakhic Man, p.110-117

Repentance, ..., is an act of creation – self-creation.

~ניתוח זכרונות~

אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם... [וגם את נח באהבה זכרת. ותפקדהו בדבר ישועה ורחמים, בהביאך את מי המבול לשחת כל בשר מפני רוע מעלליהם. על כן זכרונו בא לפניך יהנה אלהינו, להרבות זרעו כעפרות תבל וצאצאיו כחול הים.

כְּתוּב בְּתוֹרַתְךָ,

1. ויזכר אלהים את נח, ואת כל החיה, ואת כל הבהמה, אשר אתו בתבה, ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים:
2. ונאמר, וישמע אלהים את נאקתם, ויזכור אלהים את בריתו, את אברהם את יצחק ואת יעקב:
3. ונאמר, וזכרתי את בריתי יעקוב, ואת בריתי יצחק, ואת בריתי אברהם אפסור, (הארץ אפסור):

ובדברי קדש כתוב לאמר,

1. זכר עשה לנפלאותיו, חנון ורחום יהוה:
2. ונאמר, טרף נתן ליראיו, יזכר לעולם בריתו:
3. ונאמר, ויזכר להם בריתו, וינחם כרב חסדיו:

ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר,

1. הלוד וקראת באזני ירושלים לאמר, כה אמר יהוה זכרתי לך חסד נעורידך, אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר, בארץ לא זרועה:
2. ונאמר, וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעורידך, ונקימותי לך ברית עולם:
3. ונאמר הבן יקיר לי אפרים, אם ילד שעשועים, כי מדי דברי בו זכור אפסורנו עוד, על כן המו מעי לו, רחם ארחמנו נאם יהוה:

10. וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתיאתם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני ו.

Commented [MN1]: Rosh Hashana is upon us. At the very heart of the Rosh Hashana experience is the famous triad of M,Z,Sh – as taught by the Gem ...

Commented [MN2]: We make explicit mention of these 3 themes in the MUSAF prayer of RH.

Commented [MN3]: And thus the Gem teaches that it comes out that there are 9 blessings of the Mussaf Amidah (the usual 3 in the beginning, 3 at the end, and the Malkhuyot, Zichronot, Shofarot in the middle). It turns out 9 is an iconic number in RH davening because of Hana:

<https://www.etzion.org.il/en/musaf-prayer-rosh-hashana>
The incorporation of these three special berakhot of Rosh Hashana is so central to the holiday that we find that some of the Rishonim assert that one should recite Malkhuyot, Zichronot and Shofarot in all the prayers of Rosh Hashana. The Baal ha-Maor suggests as much (Rosh Hashana 12a, Rif pagination):

In principle, Rosh Hashana should not have seven berakhot, but there should always be nine – whether at Arvit, Shacharit, Musaf or Mincha.

The Baal ha-Maor recognizes that “the custom handed down to us by our fathers and our fathers’ fathers is th...

Commented [MN4]: Carthage

Commented [MN5]: So 9 is a prominent theme in RH davening.

Commented [MN6]: That said, the Mishna in RH teaches us that we are to say 10 verses in each of these blessings to remind us of the creation of the world that was done with 10 sayings.

Commented [MN7]: רבי יוחנן בן נורי אומר אם אמר לש שלש מכולן יצא אין מזכירין זכרון מלכות

Commented [MN8]: אמר (רבי) +מסורת השי"ס: (רבי) +[?]: כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תהילים - הלולים

Commented [MN9]: הי נינהו - ויאמר - (ויאמר) דבראשית תשעה הו! - בראשית נמי מאמר הוא, תיב בדבר ה' שמים נעשו.

Commented [MN10]: SO that is also clear – because CREATION is THE theme of the day. (I might mention that it is not only about the creation of the man by God – but also...

Commented [MN11]: The mussaf prayer is actually structured so that we read the 9 alone – say some prayers and then conclude with the 10th – thus expressing the themes of 9...

Commented [MN12]: But WHAT is the meaning of these verses? What are we expressing in saying them?

Commented [MN13]: The section starts ...

Commented [MN14]: לפניך נגלו כל תעלומות והמון נסתרות שמבראשית. כי אין שכתה לפני קסא כבודך ואין נסתר מנגד עיניך: אתה זוכר את כל המפעל.

Commented [MN15]: A quick review of the Zichronot verses seems innocuous enough. All good stuff, God remembers us for the good and so really nothing to talk about.

Commented [MN16]: So it seems like Hazal picked all the verses that God remembers the brit, the Jews, good things.

~ פסוקי תורה ~

1. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ, ...

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קח עמוד א
אלה תולדות נח (נח איש צדיק תמים היה בדרתיו) אמר רבי יוחנן: בדרותיו, ולא בדרות אחרים, וריש לקיש אמר: בדרותיו, כל שכן בדרות אחרים.

תורה תמימה הערות בראשית פרק ו הערה טו

... ולא נתבאר מי דחקו לרי' יוחנן לפרש לגנאי בעוד שאפשר לפרש לשבת, וי"ל דרי' לשיטתיה במי"ר אמר שם **זנח מחוסר אמנה היה** שלא האמין במבול ולכן לא בא אל התבה כל זמן שלא שטף המבול, ועי"ש דלמדו כן, א"כ לדידיה באמת לא היתה בו שלמות האמונה כמו בצדיקים זולתו, וא"כ קשה הלשון צדיק תמים היה בדרותיו, ולכן הסיב הלשון בדרותיו ולא בדרות אחרים להורות בזה על מניעת שלמות צדקותו, ועי"ע משי"כ לקמן פסוק ט"ז אות כ"ב. - ודע **דמסדר התפלה למוסף זר"ה**, כפי הנראה, הכריע כמי"ד בדרותיו **לגנאי**, שכן כתב שם, וגם את **נח באהבה זכרת ותפקדהו בדבר ישועה ורחמים** בהביאך את מי המבול לשחת כל בשר מפני רוע מעלליהם על כן זכרונו בא לפניך, והלשון "על כן" אינו מבואר על מה סובב ונמשך (כי אם הוא צדיק למה להשם לרחם - מ.נ.), אמנם אם מכונן להדרשא בדרותיו **לגנאי** יתפרש הלשון והענין שנח בזכות עצמו לא היה כדאי להפקד בדבר ישועה, ורק כשזכר הקדוש ברוך הוא מעשיהם הרעים של אנשי דורו זכר אותו לטובה, שלעומתם היה **צדיק**, ומוסב לפי"ז הלשון על כן אל הלשון מפני רוע מעלליהם. ...

2. וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ, אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב:

שכל טוב (בובר) שמות פרשת שמות פרק ב פסוק כד

וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם. כענין שנא' ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר (בראשית טו ח). וביצחק כתיב ואת בריתי אקים את יצחק וגוי' (שם יז כא). וביעקב כתיב אשר כרת את אברהם ושבעתו ליצחק ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם וגוי' (דה"א טז יז), מלמד שאין הקדוש ברוך הוא פוקד את ישראל לגדולה אלא **מתוך דוחק גדול**, וכה"א כי ידיו ה' (את) עמו וועל עבדיו יתנחם] כי יראה כי אזלת יד (דברים לב לו), וכן לעתיד, דכתיב עת צרה היא ליעקב וממנה יושע (ירמיה ל ז):

David Birnbaum, God and Evil, p.143, 145

A spectrum of viewpoints exists regarding the level and frequency of the Deity's intervention. Most would agree that intervention is in an inverse relationship to man's freedom: i.e., the more intervention, the less freedom. ... The Divine intervened in all His majesty to remove Israel from the slavery of Egypt. Should mankind become enslaved beyond an unknown threshold, [God could intervene] regardless to the damage to human freedom. For **freedom is of limited value if there are no living players left to practice.**

3. וַזְכַּרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב, וְאֶף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק, וְאֶף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר, וְהִאֲרָץ אֶזְכֹּר:

מדרש תנאים לדברים יב:כט - ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה:

ויקרא פרשת בחקותי פרק כו - (מד) וְאֶף גַּם זֹאת בְּהִיוֹתָם **בארץ איביהם** לא מאסתיים ולא געלתיים **לכלתם להפיר בְּרִיתִי** אֲתֵם כִּי אֲנִי יִקְרָא אֱלֹהֵיכֶם:

~ פסוקי כתובים ~

1. זָכַר עֲשֵׂה לְנַפְלָאוֹתָיו חֲנוּן וְרַחוּם יִקְרָא: (תהלים קיא ד):

מלבי"ם תהלים פרק קיא

(ד) זכר עשה לנפלאותיו, אמנם הנפלאות שהם למעלה מדרך הטבע לא יעשה ה' תמיד, ולא ישנה את הטבע רק בעת מן העתים לפי הצורך להודיע לבני האדם גבורותיו, וזה זכור לדור, שעיי' הנפלאות יזכרו שהוא הבורא והוא היכול לשנות את הבריאה, ועי"כ לא יעשה תמיד אחר שהם רק לזכר, וכל שזכרו נפלאותיו אי"צ עוד להם, וזה יעשה מצד שהוא חנון ורחום, ר"ל אם מצד החנינה כמו שעשה להאבות שמצאו חן בעיניו, אם מצד הרחמים כמו שעשה בעת יציאת מצרים מצד שרחם על עניים וצרות:

Commented [MN17]: וְאֶת כָּל הַחַיָּה, וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה, אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּיבָה, וַיַּעֲבֹר אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וַיִּשְׁכַּח הַמַּיִם:

Commented [MN18]: Starting with the first verse, we remind God how he saved Noah. What are we really saying here, Noah was righteous and so he was saved? That would actually be quite counter productive because we all know that the vast majority of us are at best, "benonim", those people who have both good and bad. And even the righteous know that it is not wise to ask God for favors due to their righteousness (remember how Yaakov said Kantonti mikol hahasadim)

Commented [MN19]: And so, indeed, TT explains that the reference here is not to Noah as the perfectly righteous, but to Noah who was just the best out of the worst:

Commented [MN20]: (טו) למי"ד ולא בדרות אחרים הפירוש הוא שאם היה בדרות צדיקים לא היתה צדקותו שלו שבת, ולמי"ד וכשי"כ בדרות אחרים הכונה שאם היה בדרות

Commented [MN21]: And this is why we bring the verse, to remind God that he "lovingly remembered Noah" and

Commented [MN22]: We come before God, not as the perfect Tzadik, but just the opposite, as the IMPERFECT Tzadik, as the one who RECOGNIZES the IDEAL and also

Commented [MN23]: ולפי המבואר בירושלמי ע"ז פ"א ה"ב ובויק"ר ר"פ כ"ט דמסדר התפלה אתה

Commented [MN24]: This brings us to the next verse which expands on this theme...

Commented [MN25]: **רש"י שמות פרשת שמות פרק ב פסוק כד**

Commented [MN26]: The Midrash here asks what took God so long to save the people – I mean the cry was obviously when the people were at the end of their rope.

Commented [MN27]: Philosopher DB explains that man's development is dependent of maintaining his freewill and that divine intervention destroys that. If we know God will

Commented [MN28]: So the verse is not teaching that we were in pain and deserved better. God heard our cries and th

Commented [MN29]: The theme continues with an added component – the LAND.

Commented [MN30]: And while it seems, again, like this is an innocuous reference to the covenant that God made with the Avot, and so we are just calling God's attention to it. The

Commented [MN31]: Why is God remembering the covenant? Because He will not allow the TOTAL destruction of the people which would go against his overall plan for

Commented [MN32]: This theme is picked up in the quotes from Ketuvim (Tehillim):

Commented [MN33]: The Malbim explains that in fact this ZECHER means that God only does miracles on the order of saving the Jews from Egypt, only very rarely. And from these

Commented [MN34]: And in this salvation God shows himself to be hanun v'rahum. That is, God's intervention, while driven by the need to maintain the goal of creation which

3. **הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשעים כי מדי דברי בו זכר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל כֵּן הִמּוּ מֵעַי לֹא רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נָאִים יִקְנֶךָ: (ירמיהו לא: יט)**

Commented [MN52]: And finally we get to the last of the neviim verses:

Commented [MN53]: It is a question which is answered in the affirmative (daat mikra).

Commented [MN54]: The context is here is the famous passage in which Rachel is weeping for her children going into EXILE.

God has mercy on the Jewish people that are exiled (note: the third verse of each section refers to the LAND – this time, in coming back).

RADAK – verse about galut and geula

רד"ק ירמיהו פרק לא פסוק יט

על כן המו מעי - על כן שאזכרנו באהבה הקדומה המו מעי לו בראותי אותו בגלות: רחם ארחמנו - ואוציאנו מהגלות ...

God teaches here that the Jewish people are a dear child that will never be forsaken. He teaches that he is moved to bring us back to our land and back to our position in the plan of creation.

Commented [MN55]: Side note: Interestingly, this verse (19) is the last verse of the Haftara read on the second day of RH. And so it is one of pure consolation.

Commented [MN56]: DM here explains, like our theme, that God has mercy on us because of His plan ...

Commented [MN57]: One question here is that the verse prior seems to say that Israel did teshuva and then God brought us back. Which seems to be the Abarbanel reads it:

אברבנאל ירמיהו פרק לא: יט

וזהו מה שאזכור מדי דברי בך לא מן החטאים שעשית כי לא יעלו עוד על לב, ומפני שהוא עשה תשובה שלימה ואנכי דברתי על לבו דברים טובים דברים נחומים כל כן המו מעי לו על גלותו רחם ארחמנו נאם ה' בגאולתו.

But that's not exactly the way we have seen history unfold (See my three oaths essay). So it could be that the Teshuva needed is as R. Kook writes - teshuva of returnin to our nationhood and our land - this too is a great "light" of teshuva.

Commented [MN58]: The TENTH and final concluding verse of REMEBERANCE is from the end of Behukotai:

Commented [MN59]: And it is really the summarizing verse of the theme we have found here in these verses:

Commented [MN60]: In conclusion, we have learned that the covenant (our kelulut/marriage at Sinai) is enough to force God's hand, as it were, this is not what we really want to be saying on this holy day. The context of the verses have taught...

Commented [MN61]: This is indeed what is at the bottom of all the verses of zichronot.

Commented [MN62]: May we remember our obligations to God, pledge our allegiance to God, and indeed bring God to remember us LETOVA. Shana Tova.

ירמיהו פרק לא
(יד) כה אמר יְקֹנֶךָ קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים **רחם מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה** כי אינני: ס (טו) כה אמר יְקֹנֶךָ מִנְעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי וְעֵינַיִךָ מִדְּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתְךָ נָאִים יִקְנֶךָ וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: (טז) וְיֵשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרֵיֶיךָ נָאִים יִקְנֶךָ וְשָׁבוּ בָנִים לְגְבוּלָם: ס (יז) **שמוע שמעתי אפרים מתנודד יסרתני ואוסר כעגל לא למד השיבני ואשובה כי אתה יקנך אלהי: (יח) כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי: (יט) הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשעים כי מדי דברי בו זכר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל כֵּן הִמּוּ מֵעַי לֹא רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נָאִים יִקְנֶךָ: ס**

דעת המקרא (פירוש מנחם בולה), ירמיה לא: יט
זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ - אזכרנו להיטיב עמו. ... רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ - אציל אותו **מתוך רחמים** ... ואעשה עמו **פנים משורת הדין**, ולא אקפיד עוד על חטאיו שחטא.

ר' קוק, אורות התשובה, י"ז:ב
התעוררות חפצה של האומה בכללה לשוב אל ארצה, אל מהותה, אל רוחה ואל תכונתה, באמת אור של תשובה יש בה. באמת הדבר מתבטא בברור גמור בבטויה של תורה: "ושבת עד ד' אלהיך" "כי תשוב אל ה' אלהיך."

~ פסוק סיכום ~

10. **וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רֵאשִׁימִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהִיּוֹת לָהֶם לְאֱלֹהִים אֲנִי יִקְנֶךָ: (פרשת בחקותי)**

רמב"ן ויקרא פרשת בחקותי פרק כו
(מה) וטעם "וזכרתי להם ברית ראשונים" - שאזכור להם כן בין בארץ בין בחוצה לארץ בגלות הנרמות כאן, וכן בכל הדורות. וזה טעם "לעיני הגוים", כי יעשה בהם בעבור שמו הגדול שלא יתחלל בגוים ולא למענם, כי לא עשו תשובה ולא נתכפרו עונותם. וכך אמרו רבותינו (תו"כ פרק ח א), לא מאסתים בימי אספסיוס, ולא געלתים בימי יון, לכלותם להפרי בריית אתם בימי המן, כי אני ה' אלהיהם בימי גוג ומגוג:

~ סיכום ~

הסתמכות על הברית הוא לא רצוי כי:
- גורם בושה - "למען תזכרי וּבְשֵׁת" (יחזקאל)
- בא רק במצבי קיצון - "נאקתם"

אלא, מזכרים את הברית לעצמינו לעשות יותר כלפי חובות הברית ובכך להזכיר להשם שאנו בנים יקירים שמבינים שעלינו לקיים הברית אבל בינתיים מבקשים שישפוט אותנו לפני משורת הדין.

זכרונות - כדי שיבא לפני זכרונכם לטובה

פסוקי תורה	פסוקי כתובים	פסוקי נביאים
ברית חד צדדי	נסים לקיום הברית	ברית תורה עם העם
יצאת מצרים לקבל תורה	ברית אבות כולל רכוש גדול	ברית עולם עם העם
ברית הארץ	גלות הארץ	חזרה לארץ